

»KELL-E AZ EGYETEMEN PSYCHOANALYSIST TANÍTANI?«***Egy eredeti Freud-szöveg megkerüléséről****

Michael Schröter

A hatvannyolcas mozgalom központi elméleti orgánuma, az *Argument* című berlini folyóirat 1969-ben jelentette meg 50., jubileumi füzetét: egy vaskos, piros színű különszámot, amely *A polgári társadalomtudományok kritikája* időszerű címet viselte. A hozzászólók közé tartozott Frigga Haug, Wilfried Gottschalch vagy Klaus Horn – de mellettük Sigmund Freud is, a *Kell-e az egyetemen psychoanalysist tanítani?* című, három oldalas szöveggel. Amikor e kötetet összeállították, nyilvánvalóan a mozgalom sok híve hitt abban, hogy Freud és Marx egymással összekapcsolhatók; röviddel később ezen „és” mentén különváltak a gondolkodók.

Annakidején hallgatóként olvastam e rövid szöveget, és emlékszem, hogy – az *Argument* szerkesztőségéhez hasonlóan – politikumnak éreztem azt. Hogy a címben feltett kérdésre maga Freud igenlő választ adott, ex cathedra igazolni látszott azt az óhajt, amelyben néhány barátommal együtt én is osztoztam: tanulmányaink során szerettünk volna többet megtudni a pszichoanalízisről – azért is, és éppen azért, mert nem orvostanhallgatók, hanem bölcészek és társadalomtudósok voltunk. Valamiképpen bizonyára arról a kérdésről is szó volt, hogy ez az információ elvezethet-e egy pszichoanalitikus kiképzéshez, de ezen még nem gondolkodtunk ilyen pontosan. Mindenesetre barátaimmal együtt rendszeresen látogattuk azokat a kurzusokat, melyeket 1969-

* A fordítás forrása: Michael Schröter: Freuds Memorandum »Soll die Psychoanalyse an der Universität gelehrt werden?« Zur Wiederauffindung des verschollenen Originals. In: *Merkur* 2009, no722, 599-609. E tanulmány tudományos jegyzetekkel bővített változata a *Luzifer-Amor. Zeitschrift zur Geschichte der Psychoanalyse* című folyóirat következő számában fog megjelenni. A jelenlegi változatot Michael Schröter szíves engedélyével közöljük.

ben kezdett tartani egy berlini analitikus a Freie Universität szociológus hallgatói számára.

Már akkor felkeltette figyelmemet az a különös körülmény, hogy a pszichoanalízis egyetemi oktatásáról szóló szöveg nem Freud eredeti szavaival maradt fenn, hanem csak magyar fordításban, ami 1919 márciusában a *Gyógyászat* hasábjain jelent meg. Egy, a magyar fordítás alapján készült angol változat alapján ültette vissza Anna Freud a szöveget német nyelvre. Ugyanez a háromszorosan nem autentikus változat került be a Freud összes műveinek [*Gesammelte Werke*] 1885 és 1938 közötti szövegeket tartalmazó kiegészítő kötetébe [*Nachtragsband. Texte aus den Jahren 1885 bis 1938*]. Valójában az 1969-es publikáció is a fenti kötetből való előnyomás volt, amelynek megjelenését már a '60-as évek közepe óta tervezték, de csak 1987-ben valósult meg. Egy előzetes megjegyzésben ott is, akárcsak korábban az *Argument*ben, ez olvasható: „A szöveg német nyelvű eredetije nyomtalanul eltűnt.”

A negyven évvel ezelőtti megjelenés mélyen bevésődött emlékezetembe. Ennek köszönhetek egy aha-élményt. Amikor két évvel ezelőtt Jeruzsálemben Max Eitingon – 1933-ig a berliniek és a nemzetközi pszichoanalízis szürke eminenciása¹ – irodalmi hagyatékát néztem át, egy 1919. március 16-án kelt és „Kedves Doktor Úr”-nak szóló, hosszabb, kézzel írt Freud-levélre bukkantam, amely ezzel a mondattal kezdődik: „Azt a kérdést, hogy a psychoanalysis-t az egyetemen tanítják-e, két oldalról lehet megvilágítani.” Ez homályosan ismerősnek tűnt nekem. Utánanéztem az összkiadásban, és valóban: a levél az először az *Argument*ben megjelent írás „nyomtalanul eltűnt” eredetije volt. Csak a bevezetés és a zárás (dátum, megszólítás, üdvözlés) hiányzott belőle. Freud a szöveget nyilvánvalóan kezdettől fogva félhivatalos állásfoglalásnak szánta, melyhez a levélforma csak a baráti-informális keretet adta.

A szöveg eredeti változatának felfedezése négy lényegi kérdést vet fel, melyekre röviden kitérek: Ki volt a levél címzettje? Milyen kontextusban íródott? Mi a történeti jelentősége? Hogyan viszonyul Freud eredeti szövege a negyedkéztől való fordításhoz, amely a magyar nyelvről az angolon keresztül került vissza német nyelvre?

¹ Vö.: Sigmund Freud – Max Eitingon: *Briefwechsel 1906-1939*. Tübingen: edition diskord, 2004.

A címzett kérdéséhez: Az Eitingon-hagyaték levéltári jegyzékében levelünket Hermann Struckhoz rendelik hozzá: bizonyára azért, mert a Freud-levelek zöme, melyek összefüggésében található, annak a berlini művésznek van címezve, aki 1914-ben Freudról is készített portrét. Ám Struckhoz írt leveleiben Freud legtöbbször az „Igen tisztelt Uram”, olykor az „Igen tisztelt Mester” vagy „Tisztelt Uram” megszólításokat használta, és Freudnál biztosak lehetünk afelől, hogy megszólításai jól átgondoltak, és konzisztensek is maradnak. Ezenkívül természetesen a levél tematikája sem illett Struckhoz. A „Kedves Doktor Úr” valaki más kellett, hogy legyen. De vajon ki?

E kérdés megválaszolásában három támpont lehet segítségünkre: maga a megszólítás, valamint a „Szívélyes üdvözlettel” zárás; az első megjelenés egy magyar folyóiratban; és a dátum. Ezek szerint a levél egy olyan magyar címzettnek szól, akivel Freud bizalmas, de nem közvetlen baráti viszonyban állt; és az ebben az időszakban íródott levelekben feltétlenül kellene, hogy legyen utalás az állásfoglalásra.

Freud akkoriban nagyon bensőséges viszonyt ápolt Ferenczi Sándorral, a magyar pszichoanalízis kreatív vezéralakjával, csakúgy mint Freund Antallal, egy budapesti sörgyárossal, aki nála volt analízisben, majd mecénásként lépett fel, és az első világháború után többek között egy pszichoanalitikus kiadó alapítását is lehetővé tette. Legelőször is Ferenczire gondolnánk – annál is inkább, mert ő készítette elő az állásfoglalás publikációját, és vélhetően ő is fordította azt. Csakhogy Ferenczit Freud „Kedves Barátom”-ként szólította meg. Freud Freund Antalhoz – akit „Tóni”-ként emlegetett – írott leveleit nem ismerjük, tehát az azokban alkalmazott megszólítási formát sem. De a fennmaradt válaszlevelek nem említik a pszichoanalízis egyetemi tanításáról szóló kéziratot.

Így a magyarok kis seregéből, akikkel Freud a kérdéses időben kapcsolatban állt, a levél címzettjeként mindenekelőtt egy jelölt jöhet számításba: az orvos Lévy Lajos, akinek a felesége, Kata – Freund Antal egyik testvére – szintén Freudhoz járt analízisbe, és akkoriban olyan szívélyes kapcsolatot tartott fenn az időödő férfival, amelyet az egyre kevésbé férfiakkal és egyre inkább fiatal hölgyekkel alakított ki. 1918 nyarán Freud néhány héten át élvezte Lévyék fényűző vendéglátását. A későbbi években Lévy Lajoshoz többször mint „házi orvos”-hoz fordult. Leveleiben „Kedves Doktor Úr”-nak szólította és a végén „szívélyesen” üdvözölte. És – Lévy volt a *Gyógyászat* főszerkesztője,